

FOURIER-SOROK ERŐS SZUMMÁCIÓJÁRÓL

TANDORI KÁROLY

Bemutatta Szőkefalvi-Nagy Béla lev. tag az 1955. április 29-én tartott felolvasó ülésen

1. §. Bevezetés

Az $f(x) \in L[0, 2\pi]$ függvény

$$\mathfrak{S}(f) \sim \frac{a_0}{2} + \sum_{k=1}^{\infty} (a_k \cos kx + b_k \sin kx)$$

Fourier-sorát az x_0 pontban r -edrendben erősen szummálhatónak, vagy egyszerűbben H_r -szummálhatónak nevezzük, ha

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n+1} \sum_{\nu=0}^n |s_{\nu}(f; x_0) - f(x_0)|^r = 0,$$

ahol $s_{\nu}(f; x)$ jelöli a $\mathfrak{S}(f)$ sor ν -edik részletösszegét.

G. H. HARDY és J. E. LITTLEWOOD [2] bebizonyították, hogy ha $f(x) \in L^p[0, 2\pi]$ ($p > 1$), akkor $\mathfrak{S}(f)$ az $f(x)$ függvény bármely p -edrendű Lebesgue-pontjában minden pozitív r rendben erősen szummálható. A $p = 1$ esetben ennek a tételnek érvényessége sokáig kétséges volt, míg G. H. HARDY és J. E. LITTLEWOOD [3] példát adtak olyan integrálható függvényre, amelynek az $x = 0$ pontban Lebesgue-pontja van, mégis Fourier-sora az $x = 0$ pontban nem H_1 -szummálható; egyúttal felvetették a következő problémát: igaz-e, hogy integrálható függvény Fourier-sora valamilyen pozitív rendben majdnem mindenütt erősen szummálható. Ezt a problémát J. MARCINKIEWICZ [4] oldotta meg; megmutatta, hogy integrálható függvény Fourier-sora majdnem mindenütt H_2 -szummálható. Később A. ZYGMUND [5] bebizonyította, hogy integrálható függvény Fourier-sora bármely pozitív r rendben majdnem mindenütt erősen szummálható.

Mivel G. H. HARDY és J. E. LITTLEWOOD említett példája szerint integrálható függvény Fourier-sora a függvény valamely Lebesgue-pontjában nem szükségképpen H_1 -szummálható és így annál inkább nem H_2 -szummálható, ezért felvetődik az a kérdés, hogy megadható-e olyan, aránylag egyszerű analitikus reláció, amely majdnem mindenütt teljesül és amelynek egy x_0 pontban való teljesüléséből következik a függvény Fourier-sorának az x_0 pontban való H_2 -szummálhatósága. Ezzel a kérdéssel foglalkozunk ebben a dolgozatban. A H_{2m} -szummálhatóság kérdése (m természetes szám) hasonlóan tárgyalható, mégis az egyszerűbb számolás kedvéért a H_2 -szummáció esetére szorítkozunk.

2. §. Tételek integrálható függvényekre

1. TÉTEL. Ha $f(t)$ 1-periódusú függvény és $f(t) \in L[0, 1]$, akkor $[0, 1]$ -en majdnem mindenütt $k(> 0)$ -ban egyenletesen

$$(1) \quad \lim_{h \rightarrow 0} \frac{1}{h^3 + hk} \int_{-h}^h |f(x+u) - f(x)| du \int_{u-k}^{u+k} |f(x+v) - f(x)| dv = 0 \quad (h > 0).$$

A tétel bizonyítására felhasználjuk J. MARCINKIEWICZ (lásd pl. [4]) következő két lemmáját.

1. LEMMA. Ha az $f^*(t) \in L[0, 1]$ függvény egy $E (\subseteq [0, 1])$ mérhető halmazon 0-val egyenlő, akkor minden $\eta > 0$ számhoz van olyan $F \subseteq E$ perfekt halmaz és olyan M pozitív szám, hogy

$$\text{mes } F \geq \text{mes } E - \eta,$$

$$\int_{-k}^k |f^*(x+v)| dv \leq Mk \quad (x \in F)$$

és

$$\int_{I_\nu} |f^*(v)| dv \leq M \text{mes } I_\nu, \quad (\nu = 1, 2, \dots),$$

ahol I_ν -k jelölik az F halmaznak a $(0, 1)$ intervallumban levő komplementer-intervallumait.

2. LEMMA. Legyen $F \subseteq [0, 1]$ perfekt halmaz és legyenek I_ν ($\nu = 1, 2, \dots$) F -nek a $(0, 1)$ intervallumban levő komplementer-intervallumai. Ha a $\Phi(t)$ 1-periódusú függvény az F halmazon 0-val egyenlő és $\Phi(t) = \text{mes } I_\nu$, ha $t \in I_\nu$ ($\nu = 1, 2, \dots$), akkor a $[0, 1]$ intervallum majdnem minden x pontjában

$$\int_0^1 \frac{\Phi(x+t)}{t^2} dt < \infty.$$

AZ 1. TÉTEL BIZONYÍTÁSA. Csak azt fogjuk részletesen megmutatni, hogy majdnem minden x pontra $k(> 0)$ -ban egyenletesen teljesül a

$$(2) \quad \lim_{h \rightarrow 0} \frac{1}{h^3 + hk} \int_0^1 |f(x+u) - f(x)| du \int_u^{u+k} |f(x+v) - f(x)| dv = 0 \quad (h > 0)$$

reláció; ennek alapján (1) egyszerűen adódik.

Legyen η_i tetszőleges pozitív szám és ω -át válasszuk olyan nagyra, hogy az $E = E[|f(t)| \leq \omega; 0 \leq t \leq 1]$ halmazra teljesüljön a

$$\text{mes } E \geq 1 - \eta_i$$

feltétel. Legyen

$$f^*(t) = \begin{cases} f(t), & \text{ha } |f(t)| > \omega, \\ 0, & \text{ha } |f(t)| \leq \omega \end{cases}$$

és $f^{**}(t) = f(t) - f^*(t)$.

Mivel az E halmazon $f^*(t) = 0$, azért az 1. lemma szerint van olyan $F \subseteq E$ perfekt halmaz és olyan M pozitív szám, hogy

$$(3) \quad \text{mes } F \geq \text{mes } E - \eta \geq 1 - 2\eta,$$

$$(4) \quad \int_{-k}^k |f^*(x+v)| dv \leq Mk \quad (x \in F)$$

és

$$(5) \quad \int_{I_\nu} |f^*(v)| dv \leq M \text{ mes } I_\nu \quad (\nu = 1, 2, \dots),$$

ahol $I_\nu = (a_\nu, b_\nu)$ ($\nu = 1, 2, \dots$) jelölik az F halmaznak a $(0, 1)$ intervallumban levő komplementer-intervallumait.

Legyen $x_0 \in F$ olyan hely, amelyre teljesülnek a következő feltételek:

$$(6) \quad \lim_{h \rightarrow 0} \frac{\text{mes}(F \cap [x_0 - h, x_0 + h])}{2h} = 1 \quad (h > 0),$$

$$(7) \quad \int_{-h}^h |f(x_0 + u) - f(x_0)| du = o(h) \quad (0 < h \rightarrow 0),$$

$$(8) \quad \int_0^1 \frac{|\Phi(x_0 + t)|}{t^2} dt < \infty.$$

Továbbá legyen ε tetszőleges pozitív szám és a $h_0 (> 0)$ pozitív számot válasszuk olyan kicsinynek, hogy $0 < h \leq h_0 (\leq 1)$ esetén teljesüljön az

$$(9) \quad \int_{-h}^h |f(x_0 + u) - f(x_0)| du < \varepsilon h$$

egyenlőtlenség.

Mivel $f(t) = f^*(t) + f^{**}(t)$ és $f^*(x_0) = 0$, ezért érvényes a következő egyenlőtlenség:

$$\begin{aligned} & \int_0^h |f(x_0 + u) - f(x_0)| du \int_u^{u+k} |f(x_0 + v) - f(x_0)| dv \leq \\ & \leq \int_0^h |f(x_0 + u) - f(x_0)| du \int_u^{u+k} |f^*(x_0 + v)| dv + \\ & + \int_0^h |f(x_0 + u) - f(x_0)| du \int_u^{u+k} |f^{**}(x_0 + v) - f^{**}(x_0)| dv = J_1 + J_2. \end{aligned}$$

Mivel $|f^{**}(t)| \leq \omega$, ezért (9) alapján

$$(10) \quad J_2 \leq 2\omega \varepsilon h k,$$

ha $0 < h \leq h_0$.

(4) és (5) alapján adódik, hogy

$$\int_u^{u+k} |f^*(x_0+v)| dv = \int_0^k |f(x_0+u+v)| dv \leq \begin{cases} Mk, & \text{ha } x_0+u \in F, \\ M(\text{mes } I_r+k), & \text{ha } x_0+u \in I_r, \end{cases}$$

tehát

$$\int_u^{u+k} |f^*(x_0+v)| dv \leq M\{\Phi(x_0+u)+k\},$$

ahol $\Phi(t)$ jelöli a 2. lemmában definiált függvényt. Ebből az egyenlőtlenség-ből (9) alapján nyerjük, hogy

$$(11) \quad J_1 < M\varepsilon h k + M \int_0^h |f(x_0+u) - f(x_0)| \Phi(x_0+u) du,$$

ha $0 < h \leq h_0$. Nyilvánvaló, hogy

$$\begin{aligned} \int_0^h |f(x_0+u) - f(x_0)| \Phi(x_0+u) du &= \int_0^h u^2 |f(x_0+u) - f(x_0)| \frac{\Phi(x_0+u)}{u^2} du \leq \\ &\leq \sum_r' \frac{\text{mes } I_r}{(a_r - x_0)^2} \int_{I_r} (u - x_0)^2 |f(u) - f(x_0)| du, \end{aligned}$$

ahol az összegezés az olyan r indexekre van kiterjesztve, amelyekre $I_r \subseteq [x_0, x_0+h]$. (6) miatt van olyan $N = N(x_0)$ pozitív szám, amelyre $(b_r - x_0)/(a_r - x_0) \leq N$ ($r = 1, 2, \dots$) és így érvényes a következő becslés:

$$\sum_r' \frac{\text{mes } I_r}{(a_r - x_0)^2} \int_{I_r} (u - x_0)^2 |f(u) - f(x_0)| du \leq N^2 \sum_{r=1}^{\infty} \frac{\text{mes } I_r}{(b_r - x_0)^2} \int_0^h |f(x_0+u) - f(x_0)| du.$$

Mivel $\Phi(t)$ definíciója szerint

$$\sum_{r=1}^{\infty} \frac{\text{mes } I_r}{(b_r - x_0)^2} \leq \int_0^1 \frac{\Phi(x_0+t)}{t^2} dt,$$

ezért a fentiek alapján

$$\begin{aligned} &\int_0^h |f(x_0+u) - f(x_0)| \Phi(x_0+u) du \leq \\ &\leq N^2 h^2 \int_0^1 \frac{\Phi(x_0+t)}{t^2} dt \int_0^h |f(x_0+u) - f(x_0)| du. \end{aligned}$$

Ebből (8), (9) és (11) szerint nyerjük, hogy

$$J_1 < A\varepsilon(h^3 + hk),$$

ha $0 < h \leq h_0$, ahol A egy ε -tól, h -tól és k -tól független állandó. Ebből és (10)-ből nyerjük végül, hogy az x_0 pontban (2) teljesül. A Lebesgue-féle tétel és a 2. lemma szerint (6), (7) és (8) F -en majdnem mindenütt teljesül és így (2) is F -en majdnem mindenütt érvényes. Mivel η tetszőleges, ezért (3) miatt (2) majdnem mindenütt fennáll.

Ezzel az 1. tételt bebizonyítottuk.

Egyszerűen bizonyítható a következő tétel:

2. TÉTEL. Legyen $f(t) \in L[0, 1]$ 1-periódusú függvény. Ha az x_0 pontban (1) teljesül, akkor az $f(t)$ függvénynek az x_0 pontban Lebesgue-pontja van, azaz

$$\lim_{h \rightarrow 0} \frac{1}{h} \int_{-h}^h |f(x_0 + u) - f(x_0)| du = 0 \quad (h > 0).$$

BIZONYÍTÁS. Ha majdnem mindenütt $f(t) = f(x_0)$, akkor az állítás nyilvánvaló. Ellenkező esetben

$$a = \int_0^1 |f(x_0 + v) - f(x_0)| dv > 0$$

és így (1)-ből $k = \frac{1}{2}$ helyettesítéssel adódik, hogy

$$\begin{aligned} & \int_{-h}^h |f(x_0 + u) - f(x_0)| du = \\ & = \frac{1}{a} \int_{-h}^h |f(x_0 + u) - f(x_0)| du \int_{u - \frac{1}{2}}^{u + \frac{1}{2}} |f(x_0 + v) - f(x_0)| dv, \end{aligned}$$

amiből az állítás következik.

3. §. Integrálható függvények Fourier-sorának H_2 -szummálhatósága

3. TÉTEL. Legyen $f(x) \in L[0, 2\pi]$ 2π -periódusú függvény. Ha az x_0 pontban (1) teljesül, akkor az x_0 pontban $\mathfrak{S}(f)$ H_2 -szummálható.

BIZONYÍTÁS. A tétel bizonyítására GRÜNWARD GÉZA [1] alap gondolatát használjuk fel. Feltehetjük, hogy $x_0 = 0$ és $f(0) = 0$. Legyen ε tetszőleges pozitív szám és δ ($0 < 2\delta < \pi$) olyan kicsiny, hogy $0 < h \leq 2\delta$ esetén teljesüljenek az

$$(12) \quad \int_{-h}^h |f(u)| du \int_{u-k}^{u+k} |f(v)| dv < \varepsilon(h^3 + hk) \quad (k > 0)$$

és

$$(13) \quad \int_{-h}^h |f(u)| du < \varepsilon h$$

feltételek.

Legyen $f_1(t) = f(t)$, ha $|t| \leq \delta$ és $f_1(t) = 0$, ha $\delta < |t| \leq \pi$, továbbá legyen $f_2(t) = f(t) - f_1(t)$. A Riemann-lemma szerint

$$(14) \quad \lim_{\nu \rightarrow \infty} s_\nu(f_2; 0) = 0.$$

Mivel $s_\nu^2(f; 0) \leq 2(s_\nu^2(f_1; 0) + s_\nu^2(f_2; 0))$ és mivel (14) szerint

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n+1} \sum_{\nu=0}^n s_\nu^2(f_2; 0) = 0,$$

ezért elég a $\mathfrak{E}(f_1)$ sornak az $x=0$ pontban való H_2 -szummálhatóságát megmutatni. Minthogy

$$s_\nu^2(f_1; 0) = \frac{1}{\pi^2} \int_{-\delta}^{\delta} \int_{-\delta}^{\delta} f(u)f(v) \frac{\sin\left(\nu + \frac{1}{2}\right)u \sin\left(\nu + \frac{1}{2}\right)v}{2 \sin \frac{u}{2} \sin \frac{v}{2}} du dv,$$

ezért

$$(15) \quad \frac{1}{n+1} \sum_{\nu=0}^n s_\nu^2(f_1; 0) = \int_{-\delta}^{\delta} \int_{-\delta}^{\delta} f(u)f(v) k_n(u, v) du dv,$$

ahol

$$k_n(u, v) = \frac{1}{16\pi^2} \frac{1}{n+1} \frac{1}{\sin \frac{u}{2} \sin \frac{v}{2}} \left| \frac{\sin\left(n + \frac{1}{2}\right)(u-v)}{\sin \frac{u-v}{2}} - \frac{\sin\left(n + \frac{1}{2}\right)(u+v)}{\sin \frac{u+v}{2}} \right|.$$

Tekintsük az

$$\int_{-\delta}^{\delta} \int_{-\delta}^{\delta} f(u)f(v) k_n(u, v) du dv - \left(\int_0^{\delta} \int_0^{\delta} + \int_0^{\delta} \int_{-\delta}^0 + \int_{-\delta}^0 \int_0^{\delta} + \int_{-\delta}^0 \int_{-\delta}^0 \right) f(u)f(v) k_n(u, v) du dv$$

felbontást. A tétel bizonyítására elég megmutatni, hogy a jobboldali tagok abszolút értékben elég nagy n -re kisebbek lesznek, mint ε -nak egy ε -tól független konstansszorososa. Csak a

$$J = \int_0^{\delta} \int_0^{\delta} f(u)f(v) k_n(u, v) du dv = 2 \int_0^{\delta} \int_0^u f(u)f(v) k_n(u, v) du dv$$

integrált becsljük részletesen, a többi integrál hasonlóan becsülhető.

Legyen n olyan nagy, hogy teljesüljön a $2\pi/n \leq \delta$ feltétel és tekintsük a következő tartományokat:

$$\sigma_1 = E_{(u,v)} [0 \leq u \leq 2\pi/n; 0 \leq v \leq u], \quad \sigma_2 = E_{(u,v)} [2\pi/n \leq u \leq \delta; 0 \leq v \leq \pi/n],$$

$$\sigma_3 = E_{(u,v)} [2\pi/n \leq u \leq \delta; u - \pi/n \leq v \leq u],$$

$$\sigma_4 = E_{(u,v)} [2\pi/n \leq u \leq \delta; \pi/n \leq v \leq u - \pi/n].$$

A következőkben jelöljenek c_1, c_2, \dots n -től és δ -tól független állandókat. Érvényesek a következő becslések (lásd pl. GRÜNWARD G. [1]):

$$|k_n(u, v)| \leq \begin{cases} c_1 n^2, & \text{ha } (u, v) \in \sigma_1, \\ c_2 \frac{1}{u^2}, & \text{ha } (u, v) \in \sigma_2, \\ c_3 \frac{1}{uv}, & \text{ha } (u, v) \in \sigma_3, \\ \frac{1}{n u v (u - v)}, & \text{ha } (u, v) \in \sigma_4. \end{cases}$$

Ezek alapján

$$(16) \quad |J| \leq 2c_1 n^2 \int\int_{\sigma_1} |f(u)f(v)| du dv + 2c_2 \int\int_{\sigma_2} \frac{|f(u)f(v)|}{u^2} du dv + \\ + 2c_3 \int\int_{\sigma_3} \frac{|f(u)f(v)|}{uv} du dv + \frac{2}{n} \int\int_{\sigma_4} \frac{|f(u)f(v)|}{uv(u-v)} du dv = J_1 + J_2 + J_3 + J_4.$$

(13)-ből következik, hogy

$$(17) \quad J_1 \leq 2c_1 n^2 \int_0^{2\pi/n} |f(u)| du \int_0^{2\pi/n} |f(v)| dv < c_4 \varepsilon.$$

(12) alapján parciális integrálással nyerjük, hogy

$$(18) \quad J_2 = 2c_2 \int_{2\pi/n}^{\delta} \frac{|f(u)|}{u^2} du \int_0^{\pi/n} |f(v)| dv < 2c_2 \varepsilon \frac{\pi}{n} \int_{2\pi/n}^{\delta} \frac{|f(u)|}{u^2} du < c_5 \varepsilon.$$

Mivel a σ_3 tartományon $v \geq u$, $\frac{\pi}{n} \geq \frac{u}{2}$, ezért

$$J_3 \leq 4c_3 \int_{2\pi/n}^{\delta} \frac{|f(u)|}{u^2} du \int_{u-\pi/n}^u |f(v)| dv.$$

Bevezetve a

$$\psi(t) = \int_0^t |f(u)| du \int_{u-\pi/n}^u |f(v)| dv$$

függvényt, (12) szerint parciális integrálással adódik, hogy

$$\begin{aligned} \int_{2\pi/n}^{\delta} \frac{|f(u)|}{u^2} du \int_{u-\pi/n}^u |f(v)| dv &= \left[\frac{\psi(t)}{t^2} \right]_{2\pi/n}^{\delta} + 2 \int_{2\pi/n}^{\delta} \frac{\psi(t)}{t^3} dt < \\ < c_6 \varepsilon + 2\varepsilon \int_{2\pi/n}^{\delta} \frac{t^3 + t\pi/n}{t^3} dt < c_7 \varepsilon + 2\varepsilon \pi/n \int_{2\pi/n}^{\delta} \frac{dt}{t^2} < c_8 \varepsilon, \end{aligned}$$

tehát

$$(19) \quad J_3 < c_9 \varepsilon.$$

Ha $v \leq \frac{u}{2}$, akkor $u-v \geq \frac{u}{2}$ és így J_4 -re érvényes a következő becslés:

$$\begin{aligned} (20) \quad J_4 &= \frac{2}{n} \int_{2\pi/n}^{\delta} \frac{|f(u)|}{u} du \int_{\pi/n}^{u-\pi/n} \frac{|f(v)|}{v(u-v)} dv \leq \frac{4}{n} \int_{2\pi/n}^{\delta} \frac{|f(u)|}{u^2} du \int_{\pi/n}^{u/2} \frac{|f(v)|}{v} dv + \\ &+ \frac{4}{n} \int_{2\pi/n}^{\delta} \frac{|f(u)|}{u^2} du \int_{u/2}^{u-\pi/n} \frac{|f(v)|}{(u-v)} du = J_4^* + J_4^*. \end{aligned}$$

(13) alapján parciális integrálással adódik, hogy

$$\int_{2v}^{\delta} \frac{|f(u)|}{u^2} du < c_{10} \varepsilon \frac{1}{v},$$

így (13) alapján egy újabb parciális integrálással nyerjük, hogy

$$(21) \quad J_4^* = \frac{4}{n} \int_{\pi/n}^{\delta/2} \frac{|f(v)|}{v} dv \int_{2v}^{\delta} \frac{|f(u)|}{u^2} du < \frac{c_{11}}{n} \varepsilon \int_{\pi/n}^{\delta/2} \frac{|f(v)|}{v^2} < c_{12} \varepsilon.$$

Legyen végül p olyan természetes szám, amelyre $2^p \pi/n \leq \delta < 2^{p+1} \pi/n$. Akkor érvényes a következő becslés:

$$\begin{aligned} J_4^* &\leq \frac{4}{n} \sum_{i=1}^p \int_{2^i \pi/n}^{2^{i+1} \pi/n} \frac{|f(u)|}{u^2} du \left(\sum_{j=0}^{i-1} \int_{u-2^{j+1} \pi/n}^{u-2^j \pi/n} \frac{|f(v)|}{u-v} dv \right) \leq \\ &\leq \frac{4}{n} \sum_{i=1}^p \sum_{j=0}^{i-1} \frac{n}{2^j \pi} \frac{n}{2^{j+1} \pi} \int_{2^i \pi/n}^{2^{i+1} \pi/n} |f(u)| du \int_{u-2^{j+1} \pi/n}^{u-2^j \pi/n} |f(v)| dv < \\ &< \frac{c_{13}}{n} \varepsilon \sum_{i=1}^p 2^i \sum_{j=0}^{i-1} \frac{1}{2^j} + c_{14} \varepsilon \sum_{i=1}^p \frac{i}{2^i} < c_{15} \varepsilon. \end{aligned}$$

Ebből és (21)-ből nyerjük (20) szerint, hogy $J_4 < c_{16}\varepsilon$. Ebből, (16), (17), (18) és (19) alapján adódik, hogy $|J| < c_{17}\varepsilon$, ha n elég nagy.

Ezzel a 3. tételt teljesen bebizonyítottuk.

*Szegedi Tudományegyetem
Bolyai Intézete.*

IRODALOM

- [1] G. GRÜNWARD, Über die Summabilität der Fourierschen Reihe, *Acta Sci. Math. Szeged*, **10** (1941—43), 55—63.
- [2] G. H. HARDY and J. E. LITTLEWOOD, Note on the theory of series (IV.), On the strong summability of Fourier series, *Proceedings of the London Math. Society*, **26** (1927), 273—286.
- [3] G. H. HARDY and J. E. LITTLEWOOD, The strong summability of Fourier series, *Fundamenta Math.*, **25** (1935), 162—189.
- [4] J. MARCINKIEWICZ, Sur la sommabilité forte de séries de Fourier, *Journal of the London Math. Society*, **14** (1939), 162—168.
- [5] A. ZYGMUND, On the convergence and summability of power series on the circle of convergence (II), *Proceedings of the London Math. Society*, **47** (1942), 326—350.